

Anmeldelse

Sofie Danneskiold-Samsøe, Yvonne Mørck og Bo Wagner Sørensen. *Æresrelateret social kontrol. Teori og praksis i socialt arbejde*, København: Akademisk Forlag 2019, 320 sider, kr. 299,95.

Det er ikke ofte, at bøger, som er rettet mod et publikum bestående af "forskere, fagpersoner og studerende inden for velfærdsprofessionerne..." (ifølge bagsideteksten) bliver anmeldt i *Religionsvidenskabeligt Tidsskrift*. Når *Æresrelateret social kontrol. Teori og praksis i socialt arbejde* alligevel er endt i bunker af bøger til anmeldelse, skyldes det, at temaet, social kontrol, har en del med religion at gøre. Social kontrol handler nemlig om adfærdsregulering med henblik på at "opretholde den sociale orden" (s. 25), og bogens forfattere starter da også naturligt nok gennemgangen af begrebets forskningshistorie hos Durkheims velkendte begreber om mekanisk og organisk solidaritet. Social kontrol er siden ca. 2010 blevet et centralt policy-begreb inden for integrationsfeltet, og ud over de to nationale handleplaner fra 2012 og 2016, som blev ledsaget af omfattende finansiering af initiativer til forebyggelse, har også en række kommuner, fx Københavns kommune og Aalborg kommune, omfattende aktiviteter inden for forebyggelsesfeltet. Als Research har på opdrag af integrationsministeriet udgivet mere end ti rapporter om social kontrol, og inden for de sidste år har både Center for Menneskerettigheder (*Ekstrem Social Kontrol*, 2017) og Børns Vilkår (*Adfærdskontrol og tankefængsel. Børns oplevelser med negativ social kontrol*, 2019) desuden sat fokus på fænomenet social kontrol. Forebyggelsen af problematisk social kontrol har således på under ti år udviklet sig til en større sektor inden for velfærdsindustrien.

En sådan ekspanderende sektor har naturligvis brug for, at der eksisterer nogenlunde enighed om hvad begrebet i centrum af det hele drejer sig om. Men dette er i høj grad manglende i forhold til social kontrol, som bogen indledningsvist meget illustrativt viser. Ved en paneldiskussion om social kontrol i et kulturhus på Nørrebro i 2015 var de syv panelister, som alle enten arbejder med feltet eller har personlige erfaringer med det, lodret uenige om social kontrol overhovedet er et fænomen, som er værd at diskutere, og hvis det er om det så er et marginal eller centralt samfundsproblem. *Æresrelateret social kontrol. Teori og praksis i socialt arbejde* leverer et bidrag dels ved at foretage en tiltrængt begrebsafklaring og dels ved at indsætte begrebet social kontrol i en større forskningsmæssig sammenhæng. Begge dele gør den ganske godt. I forhold til begrebet om social kontrol er det indlysende, at det er meningsløst at ville bekæmpe social kontrol som sådan. Social kontrol er jo netop samfundets lim, sammenhængskraften, så forebyggelses- og bekæmpelsesindsatsen kan således alene

være rettet mod den 'negative' eller 'ekstreme' former for social kontrol. Danneskiold-Samsøe, Mørck og Wagner Sørensen påpeger overbevisende, at de anvendte attributter udstiller begrebet som normativt og analytisk tvetydigt: "Det, nogle opfatter som negativt, ser andre som nødvendigt og måske endda positivt" (s. 33).

Dette er et stort problem, da forebyggelsen af social kontrol i forvejen kæmper med at få etableret begrebet som legitimt. I stedet foreslår de at fokusere på æresrelateret social kontrol, som defineres som "familiens, slægtens og det etniske baglands forebyggende adfærdsregulering og sanktioner i form af tvangsbaseret kontrol over gruppemedlemmer, der reelt eller potentielt afviger fra gældende normer for kønnet og seksuel adfærd og identitet, med det formål at opretholde eller genoprette familiens ære inden for en patriarkalsk kønsorden" (s. 48). Begrebets indplaceringen i forskningshistorien gøres kort og kontant – indsigtsfuldt, men i sagens natur selektivt. Traditionen efter Durkheim diskuteres ikke yderligere. I stedet følges forskningen i social kapital i den symbolsk interaktionisme, hvor den med Goffman kan udforskes som udtryk for ekskluderende kategoriseringer af afvigeren, i den marxistisk forskning, som ser social kontrol i 'moralsk panik' og i poststrukturalismen, hvor Foucault leverer skyts til en kritik af velfærdsinstitutionernes bidrag til disciplinering, normalisering og civilisering, som forfatterne dog stiller sig lidt afvisende overfor. I det senmoderne udfordres velfærdsinstitutionernes dominans derimod af andre normsæt (s. 29), og bogens forfattere mener derfor, at fokus skal forskydes fra statens forsøg på at udøve social kontrol, til hvordan social kontrol opretholdes i de alternative social ordner, som indvandringen har bragt til Danmark. I stedet for undersøgelser af staten og majoritetssamfundets forsøg på at disciplinere borgerne, mener forfatterne derfor, at der skal sættes fokus på den social kontrol i minoritetsmiljøerne. Her sætter forfatterne deres lid til Bourdieus begreb om symbolsk vold, hans – og andres – arbejde om ære og om patriarkatets maskuline dominans. Bogens centrale teoretiske kapitler fokuserer derfor på æreskulturer (kap. 4), som oppebæres af en patriarkalsk forbundenhed (kap. 5), der viser sig i kontrol af intime forhold, kæresterier, homoseksualitet, blandede ægteskabet og skilsmisse (kap. 6), og som velfærdsstaten bør intervenere i for at sikre intimt medborgerskab (kap. 7).

Bogen er interessant ud fra rigtig mange perspektiver; men den har ikke så godt fat i det religionsfaglige, som jo ellers er meget oplagt. Rapporter om social kontrol fra Als Research har i tiltagende grad fået øje på den centrale rolle, som religiøst engagement spiller i opretholdelsen af social kontrol. Bogen synes også indledningsvis at erkende dette. Fx påpeges det, at de syv panelister, som ellers var uenige i det meste, alle nævner islam, selvom religion ikke var nævnt i oplægget til mødet (s. 21). Der refereres også til kampagnemateriale fra integrationsministeriet, der i en video inddrager personer med baggrund i kristne frikirker, hvor "det religiøse fællesskab tydeligvis er rammen om den sociale kontrol", mens "Islam i ministeriets kampagne [er] fritaget for kritik..." og alene repræsenteres ved en muslimsk kvinde, der understreger, at kultur, ikke islam, opretholder social kontrol (s. 23). Med støtte fra den svenske samfundsforsker Pernille Ouis fremføres det, at "islams dogmer" både kan

bruges til at bryde med og til at legitimere æresrelateret social kontrol, hvorefter diskussionen kortsluttes med en henvisning til, at "islam kan misbruges til at udøve æresrelateret social kontrol" (s. 24).

Den resterende del af bogen er herefter uden henvisning til religion, og skønt dette er et oplagt eksempel på den forfladigelse af forskelle mellem religion og andre former for 'cultural stuff', som den amerikanske sociolog Roger Brubaker har problematiseret, så er det måske forståeligt i forhold til de religionsfrihedsmæssige, men også pragmatiske konsekvenser det har, at religion indgår på diffus vis i forhold til et centralt, men kontroversielt forebyggelsesområde. I forvejen er bogen struktureret med gode råd til fagfolk ved afslutning af hvert kapitel, og dermed placeres bogen klart i et policy-felt, hvor det er ikke er plads til alt for mange overvejelser om systemets relation til livsverdenen, og hvordan en policy om social kontrol kan tænkes at kolonisere denne, som man ville sige på Habermask.

Det fremgår, men primært mellem linjerne, at bogens forfattere har et udestående med forskerkolleger, som bl.a. beskyldes for at mørklægge problematikker. På det grundlag er det ærgerligt, at den selv bidrager med en mørklægning, nemlig af de juridiske, politiske og filosofiske dilemmaer, der er forbundet med statens projekt med at frisætte borgerne fra undertrykkende strukturer leveret af kulturer og religioner. Det er må være uden for diskussion, at staten skal komme borgere til undsætning, som lever med trusler og vold, fordi de ønsker at leve et andet liv end det, som deres familie havde forestillet sig. Men hvad med dem, der ikke ser strukturerne som undertrykkende eller som vægter fællesskabet i familien højest: Skal de tvinges til at blive frie? Er det velfærdsstatens opgave at tilvejebringe denne frihed? Og er statslige politikker på baggrund af et omtvistet begreb den rette metode eller kan det gøre ondt værre? Det er nok for meget at forlange af en bog skrevet til fagfolk, der skal implementere policies om social kontrol, at den skal forholde sig selvkritisk til disse; men disse spørgsmål kan vel legitimt stilles uden, at det afspejler en manglende vilje til at anerkende eksistensen af en reel problematik.

Bogen anbefales til læsere, der er nysgerrige i forhold til, hvad de senere års debat om social kontrol handler om, og derfor efterspørger en indføring for at forstå debatten og måske selv at kunne benytte begrebet analytisk. Men den er bestemt også interessant, for dem, der vil reflektere over statens rolle i senmoderne, neolibérale demokratier og om den rolle, som begreber om frihed og tvang spiller heri.

*Lene Kühle, professor MSO, ph.d.
Afdeling for Religionsvidenskab, Aarhus Universitet*